

УНІВЕРСИТЕТСЬКІ НАУКОВІ ЗАПИСКИ UNIVERSITY SCIENTIFIC NOTES

Виходить чотири рази на рік

№ 3 (63) / 2017

Заснований у 2002 році
Передплатний індекс — **98692**

Засновники:

**ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА**

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
ПРИ ПРЕЗИДЕНТОВІ УКРАЇНИ**

**ІНСТИТУТ ЗАКОНОДАВСТВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ**

*Рекомендовано до друку вченою радою
Хмельницького університету
управління та права
(протокол № 16 від 26 червня 2017 року)*

Свідоцтво про державну реєстрацію
Серія КВ № 16109–4581 ПР від 16.12.2009
Тираж 300 пр. Зам. 102

Адреса редакції:

вул. Героїв Майдану, 8, м. Хмельницький, 29013
Тел. +380 (382) 718096; +380 (96) 3546093
Fax +380 (382) 718080
Ел. адреса: unz@univer.km.ua
Веб-сторінка: www.unz.univer.km.ua

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

Включено до переліку наукових фахових видань
України, в яких можуть публікуватися
результати дисертаційних досліджень на
здобуття наукового ступеня доктора й кандидата
юридичних, економічних наук та наук з
державного управління
(постанови президії ВАК України від
15.01.2003 р. № 1–05/1, від 10.12.2003 р.
№ 1–05/10, від 08.06.2005 р. № 2–05/5, від
26.05.2010 р. № 1–05/4, від 01.07.2010 р. № 1–05/5,
накази МОН від 07.10.2015 р. № 1021, від
09.03.2016 р. № 241)

Головний редактор
Радомир КОНДРАТЬЄВ

Заступники головного редактора:
Віктор СИНЧАК, Анастасія СІЦІНСЬКИЙ,
Світлана ГРИНЬКО

Члени редакційної колегії:

Володимир АНРЕЙЦЕВ, Алла АНДРУШКО,
Дар'я АРЗЯНЦЕВА, Лариса БРИЧ,
Олександр БУХАНЕВИЧ, Дмитро
ВИГОВСЬКИЙ, Леонід ВИГОВСЬКИЙ,
Сергій ВОЛКОТРУБ, Тетяна ГАМАН,
Ігор ГАСЮК, Віктор ГРИЩУК,
Томаш ДЕМЕНДЕЦЬКИЙ, Шолпан ЄСІМОВА,
Наталія ЗАХАРКЕВИЧ, Ірина КОВТУН,
Ольга КОГУТ, Олександр КОПИЛЕНКО,
Андрій КОРЮГІН, Іван КОСТЯШКІН,
Омелян КУЛИНИЧ, Роман КУЛИНИЧ,
Ірина ЛИТВИНЕНКО, Світлана ЛОЗІНСЬКА,
Леонід МІСІНКЕВИЧ, Оксана МУЗИКА-
СТЕФАНЧУК, Володимир НАГНИБІДА,
Олексій ОБОЛЕНСЬКИЙ, Олег ОМЕЛЬЧУК,
Олександр ОСАУЛЕНКО, Василь ПИЛА,
Валентина РОМАНОВА, Сергій РОМАНЮК,
Володимир САВИЦЬКИЙ, Вадим САМАРИН,
Наталія СЕМЕНЮК, Григорій СИТНИК,
Майя СІЦІНСЬКА, Дмитро СТЕЧЕНКО,
Тетяна ТЕРЕЩЕНКО, Валерій ТЕРТИЧКА,
Наталія ТКАЧОВА, Юрій ТОПОЛЬ,
Євген ХАРИТОНОВ, Олена ЧМИР,
Надія ЧУДИК-БІЛОУСОВА,
Ярославна ШЕВЧЕНКО,
Віолета ШИМАНСЬКА,
Едуард ЩЕПАНСЬКИЙ

Відповідальний секретар
Юрій БІЛОУСОВ

Видруковано у Хмельницькому
університеті управління та права
вул. Героїв Майдану, 8, м. Хмельницький, 29013
Тел. +380 (382) 717591
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 2105 від 21.02.2005 р.

Авторські права застережені.
© Університетські наукові записки, 2017

*Передрук опублікованих матеріалів
здійснюється з обов'язковим посиланням на
джерело. Редакційна колегія не завжди поділяє
думку авторів часопису.*

ТРУДОВЕ ПРАВО; ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

ЧУДИК-БІЛОУСОВА Н. І. <i>(Хмельницький)</i> Соціалне замовлення в системі надання соціальних послуг.....	167
БУРАК В. Я. <i>(Львів)</i> Альтернативним способам вирішення трудових спорів необхідне законодавче забезпечення	184
МИХАЙЛОВА І. Ю. <i>(Хмельницький)</i> Розвиток пенсійного законодавства в СРСР у післявоєнний період	193

**ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО; АГРАРНЕ ПРАВО;
ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО; ПРИРОДОРЕСУРСНЕ ПРАВО**

КОСТЯШКІН І. О. <i>(Хмельницький)</i> Окремі аспекти реалізації права власності на землю Українського народу	204
MISINKEVYCH, A. L. <i>(Khmelnyskyi, Ukraine)</i> Legal Regulation of Mine Reclamation on the Degraded, Damaged and Contaminated Lands in Ukraine and in the USA	215
ЗЛИЙ Я. В. <i>(Київ)</i> Зарубіжний досвід правового регулювання зрошувальних та осушувальних земель.....	225

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО

МУЗА О. В. <i>(Хмельницький)</i> Система надання адміністративних послуг в Україні як нова якість ідеології взаємовідносин людини і держави.....	234
КОГУТ О. В. <i>(Хмельницький)</i> Проблемні питання Закону України «Про Національну поліцію»	244
АНДРУЩЕНКО О. Ю. <i>(Хмельницький)</i> Окремі проблеми визначення поняття конфлікту інтересів в законодавстві України	259

**КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО; КРИМІНОЛОГІЯ;
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО**

БРИЧ Л. П. <i>(Хмельницький)</i> Право на вмотивоване судове рішення у кримінальному провадженні як складова права на справедливий суд в інтерпретації європейського суду з прав людини	268
НАЛУЦІШИН В. В. <i>(Хмельницький)</i> Суб'єкт злочинного діяння за законодавством окремих держав Європейського Союзу.....	282

**КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА;
СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА;**

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ КРУШИНСЬКИЙ С. А. <i>(Хмельницький)</i> Проблемні аспекти збирання та подання доказів стороною захисту у кримінальному провадженні	296
САМАРИН В. И. <i>(Минск, Республика Беларусь)</i> Осуждение без вызова сторон: а как же принципы уголовного процесса?	311

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО; КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

Лариса Павлівна БРИЧ,

доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права,
unz@univer.km.ua

УДК 343.137.4: 341.231.14: 061.2(4)

ПРАВО НА ВМОТИВОВАНЕ СУДОВЕ РІШЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЯК СКЛАДОВА ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД В ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ¹

Вимога про вмотивованість судового рішення в інтерпретації Європейського Суду з прав людини є складовою справедливого судового розгляду, як щодо кримінальних, так і стосовно інших видів юридичних проваджень. У разі порушення національними судами цієї вимоги Страсбурзький суд констатує порушення гарантій, закріплених у ч. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. «Право на справедливий суд». Із законодавчої дефініції законного судового рішення випливає, що навіть обґрунтоване, але невмотивоване судове рішення в принципі не може вважатись законним, оскільки ухвалене з порушенням процесуальних вимог щодо кримінального провадження, передбачених КПК України. Порушення вимог кримінального процесуального закону, які перешкодили чи могли перешкодити ухвалити законне рішення, є істотними порушеннями. Наявність останніх — підстава для скасування або зміни судового рішення судом апеляційної інстанції та судом касаційної інстанції. У кримінально-процесуальній літературі України відсутні розгорнуті наукові дослідження правових позицій ЄСПЛ щодо вмотивованості (обґрунтованості)

© Брич Л. П., 2017

¹ Статтю подано в авторській редакції.

судових рішень у кримінальному провадженні як однієї з обов'язкових умов, що забезпечують справедливість кримінального провадження. Поняття вмотивованості судового рішення як складової справедливого кримінального провадження в інтерпретації ЄСПЛ, квінтесенція якого полягає в обов'язку суду дати відповідь на ключові аргументи сторони кримінального провадження досліджується авторкою з точки зору форми і змісту аргументів, що забезпечують такий рівень значимості останніх, за якого вони не можуть бути проігноровані національним судом. Висунута в практиці ЄСПЛ вимога вмотивованості судового рішення є однією з гарантій, що забезпечують справедливість судового рішення в кримінальному провадженні. У розумінні ЄСПЛ вмотивованим може вважатись судове рішення, в якому не лише «наведено належні та достатні мотиви та підстави його ухвалення», як цього вимагає національне законодавство у ч. 4 ст. 370 КПК України, а й дано відповідь на значущі аргументи сторони кримінального провадження. Ця відповідь має бути не формальною, поверхневою та абстрактною, а конкретно та аргументованою щодо питань, як факту, так і права, що стосуються кримінально-правової кваліфікації, застосування заходів кримінально-правового характеру та сфери доказування.

Ключові слова: вмотивованість судового рішення у кримінальному провадженні, практика ЄСПЛ.

Вимога про вмотивованість судового рішення прямо не закріплена у ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. Конвенція). В інтерпретації Європейського Суду з прав людини (ЄСПЛ, Страсбурзький суд, Суд) вона є складовою справедливого судового розгляду, як щодо кримінальних, так і стосовно інших видів проваджень. У разі порушення національними судами цієї вимоги Страсбурзький суд констатує порушення гарантій, закріплених у ч. 1 ст. 6 Конвенції «Право на справедливий суд».

Відповідно до ч. 1 ст. 370 чинного Кримінального процесуального кодексу України (КПК України) «Судове рішення повинно бути законним, обґрунтованим, вмотивованим». Поняття обґрунтованості (ч. 3 ст. 370) та вмотивованості (ч. 4 ст. 370) судового рішення, як і його законності (ч. 2 ст. 370), роз'яснені у кримінальному процесуальному законі. Із законодавчої дефініції законного судового рішення випливає, що навіть обґрунтоване, але невмотивоване судове рішення в принципі не може вважатись законним, оскільки ухвалене з порушенням процесуальних вимог щодо кримінального провадження, передбачених КПК України. Порушення вимог кримінального процесуального закону, які перешкодили чи могли перешкодити ухвалити законне рішення, є істотними порушеннями (ч. 1 ст. 412 КПК України). На-

явність останніх — підстава для скасування або зміни судового рішення судом апеляційної інстанції (п. 3 ч. 1 ст. 409 КПК України) та судом касаційної інстанції (п. 1 ч. 1 ст. 438 КПК України).

Однак, у судовій практиці України невмотивовані або недостатньо вмотивовані судові рішення судів першої інстанції в кримінальних провадженнях переважають. Автори посібника із написання судових рішень пишуть, що невмотивовані судові рішення, які через це виглядають свавільними, «трапляються на кожному кроці, що й формує у людей недовіру до судів» [1, с. 44]. У судовій практиці України я натрапила лише на одне судове рішення, коли невмотивованість вироку суду першої інстанції стала єдиною підставою для його скасування. Так, ухвалою суду апеляційної інстанції, було скасовано вирок суду першої інстанції через те, що суд у вирокі не дав оцінку багатьом доказам, поданим стороною державного обвинувачення. Мені також відомо лише про одне судове рішення, в якому суд апеляційної інстанції визнав порушення права на справедливий суд, гарантованого ст. 6 Конвенції, через невмотивованість вироку суду першої інстанції, пославшись на п. 280 рішення ЄСПЛ у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» [2]. «Колегія суддів погоджується з доводами апелянта про те, що суд першої інстанції не дав відповіді на всі ключові аргументи сторони захисту, — сказано в цій же ухвалі Апеляційного суду Львівської області.

Вимога про вмотивованість судового рішення є гарантією, що забезпечує його законність. Адже, як слушно зауважує О. Волянська, відповідаючи на поставлене нею ж запитання: «Чому суди ухвалюють невмотивовані рішення?», бо «неправосудне судове рішення неможливо логічно мотивувати та обґрунтувати [3, с. 10].

Тож, з огляду на кримінально-процесуальне та правозахисне значення вимоги про вмотивованість судового рішення, порушення якої може спричинити його незаконність, а, відтак, й стати підґрунтям для скасування судового рішення, *метою статті* є з'ясування змісту поняття «вмотивованість судового рішення» в інтерпретації ЄСПЛ щодо кримінального провадження.

Окремих наукових публікацій про правові позиції ЄСПЛ щодо вмотивованості судових рішень у кримінальному провадженні в масиві наукових публікацій України мною не виявлено. Водночас, стверджувати, що ця грань розуміння про справедливе судове рішення у кримінальному провадженні зовсім обійдена увагою, немає підстав. Перш за все, Джеремі Макбрайд, структуруючи здійснену ним інкорпорацію практики ЄСПЛ «Європейська конвенція з прав людини та кримінальний процес», серед вимог, що характеризують вирок суду, виокремив рубрику «Необхідність наведення мотивів» [4, с. 431–434], у якій навів фрагменти з рішень ЄСПЛ, що відображують розуміння Страсбурзьким судом окремих аспектів вмотивованості судового рішення саме у кримінальному провадженні.

Існують праці, в основному навчальні посібники, в яких викладено загальні підходи ЄСПЛ до розуміння ним вмотивованості судово-

го рішення безвідносно від виду провадження. Так, у посібнику з написання судових рішень серед критеріїв якісного судового рішення у підрозділі 3.3. «Вмотивованість» наводиться відповідний матеріал [1, с. 3, 42–46]. Вмотивованість судового рішення автори цього посібника характеризують лише шляхом наведення правової позиції ЄСПЛ, викладеної в п. 23 рішення у справі «Проніна проти України», що стосувалась справедливості цивільного провадження; загального правила, що «суд має проаналізувати та оцінити доречні та важливі аргументи сторін у судовому рішенні», яка стосується «кожного письмового рішення суду — як проміжної ухвали чи постанови, так і кінцевого судового рішення у справі». Крім того, у відповідному підрозділі посібника наведено приклади невмотивованих рішень національних судів щодо різних видів проваджень.

Не можна оминати увагою працю О. Волянської, яка зводиться до 16 слайдів, що ілюструють загальні вимоги ЄСПЛ щодо вмотивованості судових рішень [3]. Проте, вочевидь, автор не ставила собі за мету дати повну і всебічну характеристику права на вмотивоване судове рішення у кримінальному провадженні.

Узагальнено розглядає вимогу про вмотивованість судових рішень як гарантію захисту прав і основоположних свобод людини О. Калачова [5], **побіжно торкаючись і кримінального провадження, що виявляється в наведенні нею фрагментів рішення ЄСПЛ у справі «Салов проти України».** Водночас, висновки, виокремлені авторкою у відповідну структурну частину статті, хоч і не впливають з викладу основного матеріалу, є, по-перше, переконливими, по-друге, цілком можуть бути поширені й на розуміння вмотивованості як елемента справедливого судового рішення у кримінальному провадженні.

Виявлено одну наукову статтю, що присвячена вмотивованості судових рішень у цивільних провадженнях [6]. Т. А. Цувіна під умотивованістю судового рішення цілком слушно пропонує розуміти «повне і всебічне відбиття в рішенні суду мотивів, якими він керувався при ухваленні свого рішення, при оцінці доказів для встановлення наявності або відсутності обставин, на які сторони посилялися як на підґрунтя своїх вимог і заперечень, із зазначенням, чому певні докази були взяті до уваги або відхилені, й віддзеркалення мотивів щодо позиції суду стосовно застосування норм матеріального і процесуального права» [6, с. 223]. Погоджуючись зі сказаним, варто зауважити, що зроблені в результаті наведеного дослідження висновки можна поширити й на кримінальні провадження, оскільки ч. 1 ст. 6 Конвенції охоплює гарантії щодо всіх видів проваджень. А сам ЄСПЛ прямо вказує, що своє праворозуміння вмотивованості судового рішення у цивільному провадженні він ще більш суворо застосовує до кримінальних проваджень [7, п. 280]. Водночас, особливості реалізації вимоги про вмотивованість судових рішень щодо кримінального провадження потребують окремого висвітлення.

Перш за все, потрібно визначитися із застосовуваною термінологією. Це той випадок, коли «*forma legalis est forma essentialis*» [юридич-

на форма є істотна форма] [8, с. 166]. Як було наведено вище, кримінальний процесуальний закон України розрізняє поняття «обґрунтоване судове рішення» і «мотивоване судове рішення». «Одним з ключових питань досліджуваної проблематики» Т. А. Цувіна вважає «співвідношення вмотивованості рішень суду з їх законністю й обґрунтованістю» [6, с. 220]. «ЄСПЛ у своїй прецедентній практиці підкреслює саме їх умотивованість, а не законність чи обґрунтованість», — далі стверджує ця авторка. Проте, аналіз текстів рішень ЄСПЛ, в яких розглядається дотримання національними судами вимоги вмотивованості як елемента справедливого судового рішення, дає підстави поставити під сумнів останнє з наведених тверджень Т. А. Цувіної. Воно є, як мінімум неточним. Так, у п.п. 23, 24 офіційного перекладу українською мовою рішення ЄСПЛ «Проніна проти України», розміщеному як на сайті Верховної Ради України [9, п. 23], так і на сайті Міністерства юстиції України [10, п. 23] йдеться про обов'язок судів «давати обґрунтування своїх рішень». Відповідна рубрика на сайті Міністерства юстиції України має назву «Право на обґрунтованість судових рішень» (*синтаксис і пунктуація відтворені як вони були в оригіналі* — А. Б.). В аналозі цього ж рішення англійською мовою цей обов'язок позначений словами «*to give reasons*» [11, п. 23]. Автори посібника із написання судових рішень, посилаючись на офіційний переклад Міністерства юстиції України, що міститься на його сайті за вказаною у посібнику електронною адресою: (http://www.minjust.gov.ua/files/Pronina_63566_00.zip) у тексті перекладу того ж таки п. 23 рішення ЄСПЛ у справі «Проніна проти України», який вони подають як автентичний офіційний текст шляхом взяття його в лапки, наводять словосполучення: «п. 1 ст. 6 Конвенції зобов'язує суди давати вмотивування своїх рішень ...» [1, с. 43].

У п. 42 офіційного перекладу українською мовою рішення ЄСПЛ «Бендерський проти України» йдеться про те, що «судові рішення мають в достатній мірі висвітлювати мотиви, на яких вони базуються» [12, п. 42], а у п. 3 вжито словосполучення «невмотивованість винесених судових рішень». Англomовний оригінал цього рішення на офіційному сайті ЄСПЛ відсутній.

У ст. 370 КПК України 2012 р. в поняття обґрунтованості судового рішення вкладено інший зміст, ніж у практиці ЄСПЛ. Проте, у ч. 4 ст. 370 КПК України роз'яснено поняття вмотивованості судового рішення, яке й може відповідати вжитому в українських перекладах рішень ЄСПЛ терміну «обґрунтованість судового рішення». Наведене в національному законодавстві тлумачення вмотивованості судового рішення, хоч і має вужчий зміст, ніж той, який вкладає ЄСПЛ в поняття вмотивованості/обґрунтованості судового рішення, проте, не суперечить останньому. Водночас, така термінологічна розбіжність може бути обумовлена неточністю перекладу рішень ЄСПЛ на українську мову з мови оригіналу. Як уже було продемонстровано вище, у рішеннях ЄСПЛ, перекладених українською мовою, терміни «обґрунтованість» і «вмотивованість» щодо судового рішення вживаються як си-

ноніми. Автори нечисленних опублікованих в Україні праць не дискутують щодо застосовуваної термінології, а послуговуються терміном «вмотивованість», як само собою зрозумілим. Тож, немає особливих підстав, суперечити положенням чинного КПК України, термінологічним тенденціям, які склалися у науковій літературі. Надалі у цій статті йтиметься про вмотивованість судових рішень як складову поняття справедливого судового рішення.

Суд у вирoku має дати відповідь на всі ключові аргументи сторони — така квінтесенція розуміння ЄСПЛ вимоги про вмотивованість судового рішення, виражена ним у численних рішеннях цього органу міжнародної судової юрисдикції [9, п. 23; 7, п.п. 272, 276, 277, 279, 280; 12, п. 42; 13, п. 88]. Дослівно ж ЄСПЛ демонструє своє розуміння вмотивованості судового рішення в таких висловлюваннях: «Право може вважатися ефективним, тільки якщо зауваження сторін насправді «заслухані», тобто належним чином вивчені судом» [12, п. 42]; «Суд нагадує, що пункт 1 статті 6 Конвенції зобов'язує суди давати обґрунтування своїх рішень ...» [9, п. 23]. «Суд зазначає, що згідно з його усталеною практикою, яка відображає принцип належного здійснення правосуддя, у рішеннях судів та органів, що вирішують спори, має бути належним чином викладено підстави, на яких вони ґрунтуються» [7, п. 272; 13, п. 84].

Вимога про вмотивованість судового рішення спрямована на досягнення таких цілей:

- 1) забезпечити зобов'язання органу державної влади виправдати свої дії [14, п. 58];
- 2) продемонструвати сторонам, що вони були почуті [14, п. 58; 15, п. 89];
- 3) дати сторонам можливість оскаржити його та отримати його перегляд вищестоящою інстанцією [14, п. 58];
- 4) забезпечити нагляд громадськості за здійсненням правосуддя [15, п. 89].

Рішення у справах «Бендерський проти України» та «Проніна проти України», з яких взяті наведені вище цитати про розуміння ЄСПЛ вмотивованості судових рішень, стосувались цивільного провадження. У останній з названих справ «заявниця скаржилася на те, що національні суди не розглянули повністю її аргументи, зокрема щодо розміру її пенсії в порівнянні з прожитковим мінімумом, встановленим статтею 46 Конституції» [9, п. 20]. У зв'язку з цим вона стверджувала про порушення ч. 1 ст. 6 Конвенції щодо неї. «Уряд нагадав прецедентну практику Суду щодо того, що пункт 1 статті 6 Конвенції не зобов'язує національні суди надавати детальну відповідь на кожен аргумент заявника. Далі Уряд стверджував, що попри той факт, що заявниця згадувала конституційне положення у своєму позові та касаційній скарзі, вона не надавала жодних усних аргументів з цього питання під час слухань, а обґрунтовувала свій позов положеннями Закону «Про пенсійне забезпечення». Уряд дійшов висновку, що звичайне посилання на свої конституційні права у її письмових заявах

до суду не зобов'язували останній детально вивчати це питання» [9, п. 21]. Проте, на думку Суду, національні суди, цілком проігнорувавши посилання заявниці на наведене положення Конституції України, яке було специфічним, доречним, важливим та безпосередньо стосувалося даної справи, не виконали своїх обов'язків, які випливали з Конвенції [9, п. 25]. ЄСПЛ у цій справі визнав, що мало місце порушення ч. 1 ст. 6 Конвенції.

Те, що наведене рішення стосувалося справедливості цивільного провадження, не є перешкодою застосувати закріплені там висновки і мотивацію як джерело права у кримінальному провадженні. Сам ЄСПЛ наголосив на цьому у своєму рішенні у справі «Нечипорук і Йонкало проти України», яка стосувалася кримінального провадження, і щодо якого ЄСПЛ констатував 13 порушень Україною прав, гарантованих Конвенцією, в тому числі, й п. 1 ст. 6 Конвенції. Зокрема, у п. 280 наведеного рішення ЄСПЛ, посилаючись на своє рішення у справі «Проніна проти України», резюмував: «При розгляді питання про справедливість провадження в цивільній справі Суд визнавав, що ігноруючи конкретний, доречний і важливий аргумент заявника, національні суди не виконують своїх зобов'язань за пунктом 1 статті 6 Конвенції» ... «Таке ж питання, на думку Суду, має місце й у справі, що розглядається, де зазначеної вимоги дотримано не було, незважаючи на те, що в контексті кримінального провадження вона є суворішою» [7, п. 280]. Наведена правова позиція ЄСПЛ є мостом, який зв'язує ознаки справедливого судового рішення щодо цивільних і кримінальних проваджень, і є підставою правомірного застосування як джерела права у кримінальних провадженнях висновків ЄСПЛ у справах, які стосувались справедливості цивільного провадження, й зокрема, в частині обґрунтованості судового рішення.

Висуваючи вимогу вмотивованості як обов'язкової ознаки справедливого судового рішення, ЄСПЛ, водночас, підкреслює, що «це не може сприйматись як вимога надавати детальну відповідь на кожен аргумент», як у рішеннях, що стосуються справедливості цивільного [9, п. 23], чи кримінального провадження [15, п. 89]. Тобто, в інтерпретації ЄСПЛ, межі обов'язку національного суду реагувати на доводи сторони кримінального провадження залежать від значимості аргументів, висунутих стороною.

Свої вимоги до рівня значимості аргументів, які заслуговують на те, щоб «бути заслуханими», та не можуть бути проігноровані національними судами, і на які національний суд зобов'язаний дати відповідь у судовому рішенні, Страсбурзький суд обрисовував дуже абстрактно. У тих його рішеннях, де через порушення вимоги про вмотивованість судового рішення, ЄСПЛ визнав порушення державою права на справедливий суд у кримінальному провадженні, рівень значимості розглядуваних аргументів описаний за допомогою оцінних понять: «конкретний, доречний і важливий аргумент ...» [7, п. 280; 13, п. 88], «специфічний, доречний, важливий» [9, п. 25], «стосується обставин

справи» [9, п.п. 23, 25], «стосувались як фактичних, так і юридичних питань його справи» [13, п. 87].

Крім наведеного вище, виявляючи рівень значимості аргументів, потрібно врахувати те, як Страсбурзький суд встановлює межі обов'язку національного суду обґрунтовувати своє рішення. ЄСПЛ обрисовує ці межі у властивій йому манері, тобто, без конкретної визначеності, не прагнучи досягти єдності застосовуваної термінології. Систематизувавши правові позиції ЄСПЛ в цій частині, можна узагальнити, що такі межі: по-перше, визначаються системою національного законодавства [9, п. 23]; по-друге, залежать від характеру самого рішення [9, п. 23; 7, п. 272; 12, п. 42]; по-третє, визначаються з урахуванням конкретних обставин відповідної справи» [9, п. 23; 7, п. 272; 12, п. 42; 15, п. 89]; по-четверте, відповіді суду на доводи сторони повинні бути «явними та очевидними» [13, п. 87]. Останню ознаку потрібно роз'яснити окремо. Згідно з розумінням ЄСПЛ обов'язок національного суду обґрунтовувати своє рішення не зводиться до формального, поверхневого заперечення вагомих, значущих аргументів сторони. ЄСПЛ констатував, що національні суди різних інстанцій цілком проігнорували доводи заявника, «просто зазначивши, що вони спростовуються незазначеними матеріалами справи та сукупністю доказів у справі» [13, п. 87].

Як відомо, значимість аргументів визначається єдністю формальних та змістових чинників.

Вимоги щодо форми аналізованих аргументів можна вивести з висловлювань, мотивувань, зазначених у практиці ЄСПЛ. З точки зору форми, то обов'язковим є те, що відповідні аргументи повинні стосуватись обставин даної конкретної справи [9, п. 23]; відповідати чинному національному законодавству [9, п. 23]; стосуватись вимог, підсудних національному суду у провадженні відповідного виду [9, п. 24]. Очевидним є те, що це можуть бути посилання сторін на положення міжнародного та національного законодавства, традиції, юридичні висновки [9, п. 23]. Наприклад, на статті Конституції України, як це мало місце у кількох справах цивільного провадження [9, п. 18; 16, п. 11–14; 17] або на «законодавче регулювання порядку проведення мирних демонстрацій», як було у справі «Веренцов проти України» [13, п. 87].

Посилання на положення, зафіксовані у Конституції України, чи передбачені у КК України, або у КПК України уже самі по собі є значущими за змістом аргументами. «*Forma legalis est forma essentialis*» [юридична форма є істотна форма], — казали у Древньому Римі. Тож, з формального боку, посилання на будь-яку юридичну норму, закріплену у Конституції України, чи у КК України, чи КПК України, кореспондує обов'язок національного суду будь-якої інстанції дати відповідь у судовому рішенні. У наведених вище справах ЄСПЛ визнав порушення ч. 1 ст. 6 Конвенції через ігнорування національними су-

дами посилання обвинуваченого² на інші акти законодавства. Проте, слід зауважити, що таке посилання не тягне автоматично значущості змісту аргументу. Лише за умови змістової значущості аргументів, тобто, коли вони стосуються встановлення винності/невинності особи (кримінально-правова кваліфікація, сфера доказування), тобто, є актами, до яких відсилають бланкетні диспозиції кримінального чи кримінального процесуального законодавства, посилання на нормативно-правові акти регулятивного законодавства є тим достатньо значущим аргументом, на який має дати відповідь суд у судовому рішенні.

Проте, використана ЄСПЛ термінологія, не дає можливості зробити висновки щодо того, яким саме має бути конкретний зміст таких аргументів. У рішеннях ЄСПЛ не виявлено узагальнених вказівок щодо конкретного змісту таких, вартих уваги з боку національного суду аргументів, що має отримати відображення в судовому рішенні. Не сформульовано й їхнє поняття. Це означає, що Страсбурзький суд не встановив жодних обмежень щодо змісту аргументів сторони, на які національний суд зобов'язаний дати відповідь у судовому рішенні.

Враховуючи, що судова практика в Україні демонструє приклади прийняття судових рішень, висновки у яких прямо суперечать навіть вимогам національного законодавства³, використання стороною оцінних понять, як це має підстави робити сам ЄСПЛ, не буде результативним у конкретному кримінальному провадженні в Україні. Українські реалії вимагають стійкої опори для обґрунтування змісту аргументів, що визначає такий рівень значимості аргументів сторони, який тягне обов'язок суду дати на них відповідь. Значно підвищує очевидність значущості аргументів сторони посилання на чіткі нормативно-правові приписи високої юридичної сили. Це можуть бути положення національного законодавства, прямі вказівки у практиці ЄСПЛ на зміст аргументів, котрі не можуть бути проігноровані національними судами. Визначаючи правові інститути, до яких належать аналізовані аргументи, доцільно здійснити їхню класифікацію. В результаті першого рівня поділу змістової аргументації сторони кримінального провадження виділяємо матеріально-правову та процесуальну складові. Матеріально-правова частина аргументації, оскільки йдеться про кримінальні провадження, перш за все, включає галузь кримінального права, але не вичерпується ним. Апелювання до будь-яких інших, крім КК України, джерел кримінального права, зокрема, конституційних норм та нормативно-правових актів інших галузей законодавства, до яких відсилають бланкетні диспозиції статей кримінального закону, також є тим аргументом, який не мають права проігнорувати у судовому рішенні національні суди.

² Поняттю «кримінальне обвинувачення» ЄСПЛ надає своє автономне, ширше, ніж у національному законодавстві, значення.

³ Галицький районний суд м. Львова, визнавши заявника винним у вчиненні такого адміністративного правопорушення, як порушення порядку організації та проведення пікетування, зазначивши, що заявник провів вуличний похід без відповідного дозволу Львівської міської ради, навіть незважаючи на те, що такий дозвіл законодавством не вимагався [13, п.п. 14, 87].

Кримінально-правова складова змісту аргументації, що вимагає адекватного реагування з боку національних судів, стосується двох основних форм застосування кримінального права. Це, перш за все, кримінально-правова кваліфікація, а потім застосування заходів кримінально-правового характеру, центральним в якому є призначення покарання.

Кримінально-процесуальна складова змісту аргументації, якій кореспондує обов'язок суду мотивувати судові рішення, частково відображена у практиці ЄСПЛ. Це, перш за все, сфера доказів і доказування, що відображено у рішеннях ЄСПЛ, у яких цей Суд вирішував питання про справедливість, як цивільних, так і кримінальних проваджень. Відповідно до рішення ЄСПЛ у справі «Бендерський проти України», що стосувалася цивільного провадження, це, безперечно, сфера доказування. У цій справі «заявник скаржить на порушення його права на справедливий судовий розгляд, заявляючи про несправедливу та абсурдну оцінку доказів та невмотивованість судових рішень, винесених у його справі», а відтак, на порушення ч. 1 ст. 6 Конвенції щодо нього [12, п. 36]. «У даній справі заявнику доводилося доводити в судах, що серветку було введено під час операції в Центрі-відповідачі та залишено в сечовому міхурі» [12, п. 43]. Основна претензія заявника до України полягала в тому, що національні суди всіх інстанцій, які розглядали його справу, проігнорували висновок судово-медичної експертизи, який «стосовно введення серветки в міхур ... встановив баланс ймовірностей, що свідчить на користь тверджень заявника» [12, п. 43], та показання свідків-лікарів. Попри те, що ЄСПЛ підтвердив свою послідовну позицію, «що питання прийнятності доказів та їх доказова сила визначаються національним законодавством» [12, п. 38], цей судовий орган міжнародної юрисдикції визнав, що «для вирішення справ такого типу медичний експертний висновок, безперечно, має вирішальне значення» [12, п. 43]. Також Страсбурзький Суд резюмував, що не прокоментувавши в будь-який спосіб свідчення лікарів-урологів, які підтверджували доводи заявника, українські судові органи не забезпечили заявнику право на справедливий судовий розгляд в сенсі п. 1 ст. 6 Конвенції [12, п.п. 45, 46].

Про доказування у справі про адміністративне правопорушення, яку ЄСПЛ, виходячи зі своїх устаалених критеріїв, прирівняв до кримінального обвинувачення, прямо йдеться у рішенні ЄСПЛ у справі «Веренцов проти України». Суд звертає увагу, «чи було заявникові надано можливість оскаржити достовірність доказів та протидіяти їхньому використанню. Враховується також якість доказів, включаючи те, чи не ставлять обставини, за яких вони були отримані, під сумнів їхню надійність та точність» [13, п. 86].

Сфера доказування в кримінальному провадженні як така, що зумовлює значущість аргументації сторони, відображена у рішенні ЄСПЛ у справі «Салов проти України». «Суд не дослідив свої попередні міркування щодо наявності доказів того, що заявник активно намагався розповсюдити газету, яку він не видав сам, як таку, що міс-

тить правдиву інформацію, та щодо того вплинув заявник суттєво на рішення виборців щодо необхідності взяти участі у виборах та не голосувати за пана Кучму» [15, п. 91].

Доводи обвинуваченого про порушення його процесуальних прав, передбачених як актами національного, так і міжнародного законодавства, які належать до кримінально-процесуальної складової змістової аргументації сторони також відображені у практиці ЄСПЛ: «Суд також не надав відповіді на скарги заявника про порушення його процесуальних прав, гарантованих пунктом 1 та підпунктами «b»–«d» пункту 3 статті 6 Конвенції» [13, п. 87]. У справі «Надточій проти України» ЄСПЛ розглядав дотримання гарантій ч. 1 ст. 6 Конвенції не в аспекті вмотивованості судового рішення. Він визнав порушення Україною права заявника на справедливий суд через порушення процесуальних прав. «Суд вважає, що у провадженні, яке розглядається, важливі процесуальні гарантії були відсутні та що ці процесуальні недоліки, у світлі обставин справи, були достатньо серйозними, щоб піддати сумніву справедливість провадження. Відповідно було порушення пункту 1 статті 6 Конвенції» [18, п. 29]. Таким чином, доводи обвинуваченого про порушення його процесуальних прав, якщо ці порушення вплинули на визнання винності/невинності особи, кримінально-правову кваліфікацію, застосування заходів кримінально-правового характеру, сферу доказування є значущими за змістом аргументами, які суд не має права проігнорувати в судовому рішенні задля забезпечення вимоги про вмотивованість судового рішення.

І насамкінець, не можна оминати суб'єктну складову — вагомі за змістом і за формою аргументи якої сторони кримінального провадження не можуть бути проігноровані національними судами. У рішеннях ЄСПЛ за заявами про порушення права на справедливий суд у кримінальних провадженнях йдеться лише про аргументи обвинуваченого [13, п. 88]. Така ситуація цілком закономірна. Адже Конвенція гарантує захист прав людини, а не держави в цілому, чи окремих державних органів. Виходячи ж з принципу процесуальної рівності сторін, зафіксовані у практиці ЄСПЛ правові позиції цього авторитетного органу щодо вмотивованості судових рішень повинні поширюватися на аргументи, як сторони захисту, так і сторони державного обвинувачення у змагальному кримінальному провадженні.

Отже, висунута в практиці ЄСПЛ вимога вмотивованості судового рішення є однією з гарантій, що забезпечують справедливість судового рішення в кримінальному провадженні. У розумінні ЄСПЛ вмотивованим може вважатись судове рішення, в якому не лише «наведено належні та достатні мотиви та підстави його ухвалення», як цього вимагає національне законодавство у ч. 4 ст. 370 КПК України, а й дано відповідь на значущі аргументи сторони кримінального провадження. Ця відповідь має бути не формальною, поверхневою та абстрактною, а конкретною та аргументованою щодо питань, як факту, так і права, що стосуються кримінально-правової кваліфікації, застосування заходів кримінально-правового характеру та сфери доказування.

Список використаних джерел

1. *Куйбіда Р., Сироїд О.* Посібник із написання судових рішень. К. : Дрім Арт, 2013. 224 с.
2. Ухвала Апеляційного суду Львівської області від 02.11.2016 р. у справі № 455/336/15-к / Єдиний державний реєстр судових рішень України. URL : <https://goo.gl/YFXDbw>.
3. *Волянська О.* Мотивування судових рішень. Відповіді на аргументи сторін. К. : LCF LAW GROUP. URL : <https://goo.gl/MT5i3M>.
4. *МакБрайд Дж.* Європейська Конвенція з прав людини та кримінальний процес. К. : К.І.С., 2010. 576 с.
5. *Калачова О.* Вмотивованість судових рішень як гарантія захисту прав і основоположних свобод людини // **Науковий часопис Академії прокуратури України.** 2016. № 4. С. 78–84.
6. *Цувіна Т. А.* Умотивованість рішень суду та право на суд у цивільному судочинстві // Проблеми законності. Вип. 121. Х., 2013. С. 215–224 / Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. URL : <https://goo.gl/eG5flf>.
7. Рішення ЄСПЛ у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» від 21.04.2011 р. (заява № 42310/04) / Верховна Рада України. Законодавство України. URL : <https://goo.gl/NEJwb2>.
8. Латинские юридические изречения / сост. и авт. предисл. Е. И. Темнов. М. : Экзамен, 2003. 384 с.
9. Рішення ЄСПЛ у справі «Проніна проти України» від 18.07.2006 р. (заява № 63566/00) / Верховна Рада України. Законодавство України. URL : <https://goo.gl/ZgyNSw>.
10. Рішення ЄСПЛ у справі «Проніна проти України» від 18.07.2006 р. (заява № 63566/00) / Міністерство юстиції України. URL : <https://goo.gl/adKEbD>.
11. Case of Pronina v. Ukraine (application no. 63566/00), 18 July 2006, final 18/10/2006. URL : <https://goo.gl/v4peSM>.
12. Рішення ЄСПЛ у справі «Бендерський проти України» від 15.11.2007 р. (заява № 22750/02) // Офіційний вісник України. 2008. № 18. Ст. 535.
13. Рішення ЄСПЛ у справі «Веренцов проти України» від 11.07.2013 р. (заява № 20372/11) / Верховна Рада України. Законодавство України. URL : <https://goo.gl/8vLTWn>.
14. Рішення ЄСПЛ у справі «Серявін та інші проти України» від 10.02.2010 р. (заява № 4909/04) / Міністерство юстиції України. URL : <https://goo.gl/adKEbD>.
15. Рішення ЄСПЛ у справі «Салов проти України» від 06.09.2005 р. (заява № 65518/01) / Міністерство юстиції України. URL : <https://goo.gl/adKEbD>.
16. Рішення ЄСПЛ у справі «Петриченко проти України» від 12.07.2016 р. (заява № 2586/07) / Міністерство юстиції України. URL : <https://goo.gl/adKEbD>.
17. Рішення ЄСПЛ у справі «Богатова проти України» від 07.10.2010 р. (заява № 5231/04) / Міністерство юстиції України. URL : <https://goo.gl/adKEbD>.

18. Рішення ЄСПЛ у справі «Надточій проти України» від 15.05.2008 р. (заява № 7460/03) / Міністерство юстиції України. URL : <https://goo.gl/adKEbD>.

*Рекомендовано до друку кафедрою кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права
(протокол № 19 від 12 червня 2017 року)*

Надійшла до редакції 12.06.2017

Брыч А. П. Право на мотивированное судебное решение в уголовном судопроизводстве как составляющая права на справедливый суд в интерпретации европейского суда по правам человека

Требование мотивированности судебного решения в интерпретации Европейского суда по правам человека является составляющей справедливого судебного рассмотрения, как в отношении уголовных, так и касаемо иных видов юридических судопроизводств. В случае нарушения национальными судами этого требования Страсбургский суд признает нарушение государством гарантий, закрепленных в ч. 1 ст. ст. 6 Конвенции о защите прав и основоположных свобод 1950 г. «Право на справедливый суд». Из законодательной дефиниции законного судебного решения следует, что даже обоснованное, но немотивированное судебное решение в принципе не может считаться законным, поскольку оно постановлено с нарушением процессуальных требований в отношении уголовного судопроизводства, предусмотренных УПК Украины. Нарушение требований уголовного процессуального закона, которые помешали либо могли помешать вынести законное решение, являются существенными нарушениями. Наличие последних — основание для отмены либо изменения судебного решения судом апелляционной и судом кассационной инстанций. В уголовно-процессуальной литературе Украины отсутствуют развернутые научные исследования правовых позиций ЕСПЧ в отношении мотивированности (обоснованности) судебных решений в уголовном судопроизводстве как одного из обязательных условий, обеспечивающих справедливость уголовного судопроизводства. Понятие мотивированности судебного решения, как составляющей справедливого уголовного судопроизводства в интерпретации ЕСПЧ, квинтэссенция которого состоит в требовании к суду дать ответ на важные аргументы стороны уголовного судопроизводства, исследуется в статье с точки зрения формы и смысла аргументов, обеспечивающих такой уровень значимости последних, при котором они не могут быть проигнорированы национальным судом. Выдвинутое в практике ЕСПЧ требование мотивированности судебного решения является одной из гарантий, обеспечивающих справедливость судебного решения в уголовном судопроизводстве. В интерпретации ЕСПЧ мотивированным может считаться судебное решение, в котором не только приведены «надлежащие и достаточные мотивы и основания его постановления», как того требует национальное законодательство в ч. 4 ст. 370 УПК Украины, но и дан ответ на значимые аргументы стороны уголовного судопроизводства. Этот ответ должен быть не формальным, поверхностным либо абстрактным, но конкретным и аргументированным в отношении вопросов,

как факта, так и права, касающихся уголовно-правовой квалификации, при-
менения мер уголовно-правового характера и сферы доказывания.

Ключевые слова: мотивированность судебного решения в уголовном
судопроизводстве, практика ЕСПЧ.

**Brych, L. P. The Right to a Reasoned Judgment in Criminal Proceed-
ings as a Component of the Right to a Fair Trial in the Interpretation of the
European Court of Human Rights**

*The requirement on the motivation of judgment in the interpretation of the
European Court of Human Rights (hereinafter ECHR) is a constituent part of a fair
trial, concerning as criminal, as other types of proceedings. In the case of viola-
tion by national courts of this requirement the Strasbourg Court notes a violation
of guarantees stipulated in Part 1 of Article 6 of the Convention «The right to a fair
trial». From the legal definition of a lawful judicial decision, it follows that even a
substantiated but unjustified judicial decision generally can not be considered le-
gal, since it was adopted with the violation of the procedural requirements for crimi-
nal proceedings provided for by the CPC of Ukraine. Violation of the requirements of
criminal procedural law, which prevented or could prevent making legitimate deci-
sions are deemed as significant violations. The presence of the latter is the basis for
the cancellation or modification of a court decision by the court of appellate instance
and the court of cassation instance. In the criminal procedural literature of Ukraine
lacks detailed research of the legal position of the ECHR regarding the motivation of
the (justification) of judicial decisions in criminal proceedings as one of the essential
conditions to ensure the fairness of the criminal proceedings. The concept of motiva-
tion of the judgment as part of a fair criminal proceedings in the interpretation of the
ECHR, the quintessence of which lies in the request to the Court to answer the key
arguments of the party to the criminal proceedings the author investigated in terms
of form and content of arguments that provide this level of significance of the latest,
that they can not be ignored by the national court. The requirement of motivation of
a judicial decision in the practice of the ECHR is one of the guarantees that provide
the fairness of a court decision in the criminal proceedings. In the understanding of
the ECHR, a judgment can be considered motivated, in which not only «adequate
and sufficient reasons and grounds for its adoption are given», as required by na-
tional legislation in Part 4 of Article 370 of the CPC of Ukraine, but also answer is
given at the significant arguments of the party to the criminal proceedings. This
answer should be non-formal, superficial and abstract, but specific and substantiated
in terms of both the fact and the law relating to criminal-law qualifications, the
application of criminal-law measures and areas of evidence.*

Keywords: motivation of judgment in criminal proceedings, the practice of
ECHR.

Університетські наукові записки

UNIVERSITY SCIENTIFIC NOTES

№ 3 (63), 2017

*Часопис Хмельницького університету управління та права
(Заснований у 2002 році)*

Редактори *О. В. Подолянчук, С. М. Молотай*
Комп'ютерне складання *О. Я. Якимішин*
Комп'ютерне верстання *О. Я. Якимішин*
Дизайн обкладинки *Р. О. Стефанчук*

Підписано до друку 30.07.2017. Формат 70x100 1/16.
Ум. друк. арк. 33,4 Тираж 300 прим. Зам. № 102

Хмельницький університет управління та права
вул. Героїв Майдану, 8, м. Хмельницький, 29013
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
Серія ДК № 2105 від 21.02.2005 р.